

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 26 april 1917 kl. 4 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 15 i anledning av herr Björlings m. fl. motion, nr 309, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av allmän semester för arbetare.

I motion inom andra kammaren, nr 309, har herr Björling m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, på vad sätt en allmän arbetarsemester skall kunna genomföras i vårt land, samt att Kungl. Maj:t för riksdagen ville framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Till stöd för denna hemställan hava motionärerna anfört följande.

Motionen.

Frågan om beredande av semester åt arbetare blir alltmer aktuell i vårt land. »Det är lätt att förstå, vilken betydelse det måste ha för dem, som dag efter dag 9, 10 timmar och kanske ännu längre stå inestängda i kvava fabriker och verkstäder, där maskinernas buller, dammet, risken att råka ut för olycksfall, arbetets enformighet jämte ackordsystemets och de brådskande leveransernas jäkt sliter på nerverna och tröttar kropp och själ, att åtminstone en enda vecka på året få helt spännas ur selen och känna sig fri från det dagliga släpet», yttrar med rätta en på området sakkunnig skriftställare. Men tyvärr är semestern ännu ett ganska okänt begrepp för flertalet kroppsarbetare i vårt land. Endast vid ett fåtal industrier beredes någon tids ledighet med bibehållen lön, ännu mera sällsynt torde det vara att i arbetsavtalen ingå bestämmelser om semester. Denna viktiga fråga är dock föremål för livlig uppmärksamhet från flera håll. Vid centralförbundets för socialt arbete årsmöte i mars 1912 diskuterades detta spörsmål, med inledningsföredrag av fröken Gerda Meyerson, redaktör E. B. Rinman och verkmästaren N. P. Olsson, vilka föredrag refereras i förbundets tid-

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 13 saml. 4 avd. 15 häft. (Nr 15.) 1

skrift för maj månad samma år. Vi tillåta oss härifrån anföra en del belysande uppgifter rörande arbetarsemester. Det påpekas först, att medan semester med bibehållen lön för arbetare inom vårt land hör mera till undantagen, den återigen börjar bli rätt allmän inom flera andra europeiska länder. I *England* är arbetarsemester rätt vanlig i det att en del fabriker stänger 8—10 dagar en gång om året, t. ex. pingstveckan, då arbetarne på många ställen få sin lön för vardagarna. Inom bomullsindustrien i Lancashire stänga alla fabriker en vecka i augusti. I ett bomullsväveri i Oldham betala arbetarne varje vecka ett bestämt bidrag till föreningskassan och lyfta i augusti hela summan för sin s. k. »Wakesweek». Alla arbetarne resa då till havet till en liten badort, som inrättat sig särskilt för dem.

I *Tyskland* var arbetarsemester för 10 år sedan något som gavs av godhet och omtalas ännu av yrkesinspektörerna såsom »Wohlfahrtseinrichtung». Men numera fastställes dock semester och man beräknar att 100,000 av tyska rikets arbetare åtnjuta sådan. I Social Tidskrift nr 6 för 1913 refereras ett arbete av dr Ludwig Heyde, medlem av »Bureau für Socialpolitik» om semester för arbetare och handelsbiträden i Tyskland: »Vad handelsbiträdena beträffar är deras semesterfråga betydligt bättre ordnad än arbetarnas, men de hava visst icke semester i den utsträckning man i allmänhet antager, säger dr Heyde. Arbetarsemester är — konstaterar han vidare — redan mycket bruklig i Tyskland, även vid större industriella verk och har visat sig vara det billigaste, mest rationella medel att hålla arbetarne vid god arbetskraft. Sedan länge göra sig yrkesinspektörerna hos arbetsgivarne underrättade om huru semestern verkat, och överallt tycks man vara överens om att den uteslutande är till fördel för arbetsgivarne. — »Arbetslusten och arbetskraften ökas.» — »Arbetsprestationen blir större efter semestern.» — »Det är fråga om, om icke firman är den, som har största vinsten av den givna semestern.» — Så uttala sig chefer för stora fabriker.

Bästa resultat visar helt naturligt vad jag skulle vilja kalla den *verkliga* semestern d. v. s. *ledighet med full lön*. Många firmor giva nämligen personalen fritt, utan att den får någon lön alls, andra giva en viss procent av lönen. På några ställen givas 25 à 30 mark till semesterpengar, lika för alla, en och annan firma ger sina arbetare *både* lönen för fritiden och semesterpengar.

De flesta arbetsgivare uttala sig dock för semester med lön såsom det bästa och naturligaste. Den hessiska yrkesinspektören berättar om en arbetsgivare, som för 10 år sedan införde 8 dagars sommarledighet utan lön, men ingen enda av arbetarne begagnade sig härav. Senare beviljade han lön under ledigheten, men bestämde icke att de åtta dagarna skulle tagas fritt på en gång, och då togo arbetarna ledigt en dag då och då, när

det passade dem, vid familjehögtider, folkfester o. d. Så infördes till sist en bestämmelse, att sommarledigheten måste tagas på en gång, och nu bege sig arbetarne vanligen under semestern till bergstrakten, där de få en utmärkt rekreation.

I en annan fabrik fingo de 35 längst anställda arbetarne välja, om de ville ha en veckas ledighet eller en extra veckolön. Ingen av de 35 valde ledigheten, utan pengarna, väl beroende på deras fattigdom.

Icke endast lönens utbetalande utan tvång att verkligen använda semestern till rekreation anses nu i Tyskland vara nödvändiga villkor, då arbetarsemester införes.

Många firmor betala ut lönen på förhand, andra som frukta att missbruk härigenom kan uppstå, i det att arbetaren kunde underlåta att återkomma till fabriken, utbetala lönen först *efter* semestern. Detta sker dock mest inom beklädnadsindustrien, där man på grund av den tysta säsongen ger ovanligt lång semester, 3 à 4 veckor och mer. En och annan fabrik har gått så långt, att man först vid årsslutet lämnat lönen för semester-tiden, ett sätt att fästa arbetarne vid arbetsstället, som icke är tilltalande. Att, som somliga tyska firmor göra, uppställa som villkor för semesters beviljande, att ledigheten tillbringas på bestämda vilohem eller att arbetaren på inga villkor får vara i sitt hem, är väl också särdeles olämpligt. Skola arbetarne och arbeterskorna kunna uppskatta fördelen av semestern, böra de väl ha frihet att själva bestämma, var de skola tillbringa densamma. Yrkesinspektörerna i Tyskland påpeka just, att missbruk av semester förekommit i ytterst få fall, man har nästan uteslutande goda erfarenheter.

Semesterns längd är mycket olika i Tyskland och beror för det mesta av anställningstidens längd: efter ett bestämt antal arbetsår — ett bestämt antal fridagar. Ledigheten varierar för övrigt mellan tre dagar och tre veckor, de flesta få 1 à 2 veckor, men en vecka borde sannerligen vara minimum, om semestern skall vara till någon nytta.

Liksom hos oss har det i Tyskland framhållits, att beviljandet av semester ej får betraktas som något slags välgörenhet från arbetsgivarens sida utan är en av klokhet och omtanke förestavad åtgärd. Föröfrigt börjar man mer och mer att införa densamma i tariffavtalen. En och annan firma har semesterbestämmelser införda i sin av yrkesinspektionen fastställda arbetsordning. Av det av dr Heyde framlagda statistiska materialet finner man dock, att ännu betrakta de flesta arbetsgivare semestern som »Wohlfahrtseinrichtung». I synnerhet inom *textilindustrien* är detta fallet. Endast i 3 fall av 35 ingår semesterbestämmelsen i avtalet. Inom denna industri erhålles på många håll semestern först efter 25 års arbete i fabriken, och fritiden är då en vecka lång; ett par fabriker giva 2 veckor.

Den yrkesgren, där semester blivit vanligast, så gott som en given sak, är inom *bryggerierna*. Semesterbestämmelsen finnes där i tariffavtalet. Enligt detta avtal borde år 1911 44,744 arbetare vid 1,237 arbetsplatser erhålla semester. En stor del av dessa få dock ingen semester på den grund, att de ej arbetat tillräckligt länge på samma arbetsplats. Den karenstid som fordras är 1—5 år, i några fall upp till 10 år. Föröfrigt är semester införd i rätt stor skala inom näringsmedelsindustrien i Tyskland.

Vidare finna vi, att semester är förhållandevis rätt vanlig inom *porslinsfabriker* och *glasbruk*. Av 322 firmor som tillfrågats ha 13 med tillsammans 5,350 arbetare givit semester. Därtill komma ytterligare 6 arbetsställen med 1,300 arbetare, som tillhöra den av de förenade porslinsfabrikerna grundade understöds-kassan, och vilka på grund härav åtnjuta semester. En Kunststein-fabrik i Hamburg ger redan efter $\frac{1}{2}$ års arbete hos firman 1 dags semester med lön, efter 5 år 6 dagar. En asbests-fabrik i Wiesbaden ger först efter 10 års anställning 8—14 dagar, medan en tredje porslins-fabrik, som sysselsätter 350 arbetare, ger 1 vecka efter 1 års, 2 veckor efter 5 års anställning.

Inom *metall-* och *maskinindustrien* förekommer semester rätt ofta, för det mesta efter 5 års anställning. År 1907 erhöles inom tyska metall-arbetareförbundet 11,545 arbetare vid 62 arbetsplatser semester. Inom denna industri har den bekanta optiska fabriken Zeiss i Jena gått i spetsen. Där gives efter 1 års arbete 6 dagars ledighet med lön för alla som fyllt 21 år. Semesterbestämmelsen är införd i Zeisska fabriken stiftelseurkund och arbetsordning.

Vidare förekommer i Tyskland semester mycket ofta inom *boktryckerierna* och *bokbinderierna*. För boktryckerierna, där ledigheten varierar mellan 3—12 dagar, är det märkligt att av 116 firmor endast hos *en* semesterbestämmelsen tillkommit genom avtal. Hos *en* firma är den införd i arbetsordningen, men hos alla de övriga 114 betecknas den som välfärds-anordning.

Vad bokbinderierna beträffar visar dr Heydes statistik, att 256 firmor på 40 orter givit semester, 121 av dessa firmor fordra 1 års arbete för semesters erhållande, 28 fordra 3 års arbete, 4 10 år, några 15 och 25 år. En firma giver 6 dagars semester åt manliga arbetare efter 1 års anställning, men de kvinnliga arbetarna ha det betydligt sämre ställt, de få 3 dagars semester efter 12 års anställning.(1)

På det hela taget har semesterfrågan i Tyskland under de sista åren gått raskt framåt, — konstaterar dr Heyde. Den åsikten, att även kropps-arbetare böra ha semester, tränger mer och mer igenom, säger han, men det borde bli lagligt tvång att semester gives.

För att utröna i vilken utsträckning semester för arbetare verkligen förekommer i vårt land, har centralförbundet för socialt arbete vänt sig till resp. fackförbund med ett frågeformulär, vari upplysningar begärts, dels angående semesterns förekomst inom de olika yrkena, dels under vilka förhållanden semester beviljas. Vid hänvändelse till arbetsgivareorganisationerna erhöles uppgift om ett 30-tal arbetsgivare, som, utan att något avtal därom träffats, på eget initiativ beviljat sina arbetare semester. På samma gång framhölls bestämt, att arbetsgivareorganisationerna som sådana ställa sig avvisande till det krav på semester, som på senare år ha från en del fackförbund framställts.

Detta intygas från fackförbundens sida, där man påpekar huru motioner angående semesterfrågan förekommit vid förbundskongresserna och beslut om underhandlingar om semester fattats.

De inkomna uppgifterna visa emellertid, att antalet organiserade arbetare hos enskilda arbetsgivare — statens och kommunernas arbetare behandlas för sig — som i Sverige åtnjuta semester, uppgå till omkring 20,000. Av dessa ha 3,275 fått semester genom kollektivavtal, alla de övriga genom arbetsgivarens muntliga — någon gång skriftliga utfästelse. Till den förra gruppen höra bageri-, bryggeri-, charkuteri- och slakteriarbetare, sadelmakare och skorstensfejare i Stockholm samt herrfrisörer. Den senare gruppen omfattar gruvarbetare, järn- och metallarbetare, skoarbetare, textilarbetare, träarbetare, typografer, sulfitarbetare, kvarnarbetare, eldare och maskinister, arbetare i margarin- och chokladfabriker.

Det är en ganska ringa procent av de olika yrkenas arbetare, som ha semester, om man undantager charkuteriarbetarne, där nästan alla eller 96,6 procent få semester. Typograferna äro de i detta fall lyckligast lottrade, i det att 40,5 procent hade semester 1912. Därefter komma bageriarbetarne 33,6 procent, järn- och metallarbetarne (i järn- och stålvarufabriker och mekaniska verkstäder) 14 procent, bryggeriarbetarne 13,2 procent. Av textilarbetarne ha enligt uppgifterna endast arbetarne på ett enda arbetsställe, hos Malmö Yllefabriks A.-B., omkring 1,800 till antalet, semester, vilket utgör omkring 4,2 procent av textilarbetarne. Vad gruvarbetarne beträffar ha 2 större arbetsgivare: Luossavara-Kirunavara A.-B. och Bergverksaktiebolaget Freja beviljat semester på vissa villkor. Hos den förra firman omfattar semestern omkring 2,700 arbetare, medan Freja-bolaget ger semester blott åt 10 av dess äldsta arbetare.

För övrigt är antalet arbetsställen, där semester beviljas, störst för typograferna, som 1912 räknade 208 sådana. Inom verkstadsindustrien har uppgivits, att 29 firmor sommaren 1913 beviljade semester åt personalen, omfattande tillsammans 5,610 arbetare. Av dessa finnas 11 firmor i Stock-

holm, där också litograferna hos 10 firmor få semester, 9 tryckerier i landsorten ge litograferna semester. Näst Stockholm tycks Malmö vara den ort, där semester för arbetare trängt bäst igenom; utom 3 litografiska anstalter kan man anteckna ett 10-tal firmor, som ge semester, däribland som ovan nämnts Malmö Yllefabriks A.-B., Mazettis och Hultmans chokladfabriker, Zeniths Margarinfabrik och Malmö stora valskvarn. Göteborg representeras av Göteborgs litografiska A.-B., Svenska Kullagerfabriken, A.-B. Vulcan m. fl., medan de största i Stockholm förekommande äro Nya A.-B. Atlas, Stockholms Bryggerier, A.-B. Pumpseparator, A.-B. Wiklund, A.-B. Arehns Mek. Verkstad, A.-B. Centraltryckeriet, Börtzells Tryckeri-A.-B. m. fl. stora tryckerier.

Vid semesters beviljande fordras på många håll, att arbetaren skall ha varit anställd viss tid på arbetsplatsen, och i de flesta fall ges semester endast åt utlärdade arbetare. Den anställningstid som fordras är mycket olika tillmätt, växlar från 6 månader till 20 år. 1 och 2 år är dock vanligast. 3, 4 eller 5 års anställningstid förekommer ofta. Semestertidens längd är mycket växlande. Av utredningen framgår, att 7 dagars semester är vanligast, där semestern erhållits genom kollektivavtal. 14 dagars semester och t. o. m. 3 à 4 veckor gives åt många typografer, åt gruvarbetare, åt en del (89) verkstadsarbetare, skorstensfejare i Stockholm samt träarbetarne vid Kiruna och MalMBERGETS gruvor. Bland järn- och metallarbetarne ha största antalet 7 à 8 dagars semester. Mindre än 7 dagar, d. v. s. 3—6 dagar, ha 2,665 arbetare av dem undersökningen omfattar.

Löneförhållandena under semestertiden tyckas för flertalet vara gynnsamma, i det full lön antecknats för 11,677, medan 8,427 få blott en del av sin lön. För övrigt betalas på en del ställen full lön till de arbetare, som varit anställda till exempel 5 eller 3 år, halv lön till kortare tid anställda.

I själva verket är det ju ett fåtal enskilda arbetsgivare, som insett arbetarsemesterns betydelse. Ekonomiska och konkurrenshänsyn uppges ställa sig hindrande i vägen, ävensom praktiska svårigheter att uppehålla en kontinuerlig drift, om semester införes. På många håll har man stängt hela fabriken en vecka eller så och givit personalen semester på en gång, — midsommarveckan var 1913 härtill företrädesvis använd —; och på andra håll låter man ett visst antal arbetare få semester samtidigt. Huru härned bör fördelaktigast ordnas, kommer väl praktiken att visa. Flera arbetsgivare ha förklarar, att om arbetarna använda semestertiden rätt, d. v. s. till att genom friluftsliv stärka sig, återvända de i regeln uppriskade och intresserade med goda arbetskrafter och utföra då bättre och mera arbete, så att de på kort tid återbörda den extra utgift ledigheten förorsakat.

För att arbetssemestern skall ingå i det allmänna medvetandet, fordras det att stat och kommun här gå i spetsen och bereda sina fast anställda arbetare årlig semester. I Sverige kunna vi anteckna att telegrafverkets arbetare (=tjänstemän av lägre grad) d. v. s. stationsbiträden och reparatörer sedan 1908 åtnjuta 15 dagars semester med full lön, att hospitalpersonalen — uppsyningsmän, sköterskor och ekonomipersonal — efter ett års anställning få 15—30 dagars semester med full lön, detta sedan 1905 och 1908, samt att tulltjänstemän av lägre grad — uppsyningsmän, vaktmästare, kustvakter m. fl. — även få 15 dagars semester sedan 1913. Samma förmån — 15 dagar med full lön — ger staten även åt brevbärare och lägre tjänstemän vid järnvägen. Vid posten infördes semestern 1914.

Vad kommunerna angår ha 15 av Sveriges städer infört semester för sina fast anställda arbetare. På en del håll har det skett genom kollektivavtal, på andra genom personliga avtal. Kommunalarbetarnes antal är omkring 12,000, av dessa ha omkring 2,300, d. v. s. 19,1 procent, semester. I några fall fordras 5 års anställningstid för semesterns erhållande, i de flesta 2 år. Semesterns längd är i allmänhet 7 dagar, för gasverkets retorteldare 10 à 14 dagar på ett par ställen. Full lön betalas överallt under semestern.

Svårigheten att vid denna undersökning kunna erhålla tillräckliga och fullt tillförlitliga upplysningar har, uppgives det, som alltid vid icke officiella undersökningar, varit stor. En inblick i förhållandena ger den dock alltid, om än siffrorna i allmänhet äro approximativa.

Till belysning av frågan om möjligheterna för beredande av en fullt genomförd arbetarsemester hos oss med bibehållen avlöning och de vägar, man därvid har att följa, må här lämnas några utdrag av de anföranden, som höllos vid centralförbundets ovannämnda kongress. Herr N. P. Olsson yttrade bland annat:

»Mot arbetarsemester göres ofta den invändningen, att industrien icke förmår bära den utgift, som allmän semesterledighet för dess arbetare skulle innebära, därest arbetarne skulle erhålla full lön under sin ledighet, samt att det skulle stöta på stora svårigheter att bevilja semester i någon större utsträckning, såvida man ville tänka på kontinuerlig drift av verksamhet och effektiv konkurrens med den utländska industrien. Vad nu först industriens bärkraft beträffar, så hörde man precis samma argument framhållas, när arbetarna för några år sedan begärde en förkortning av arbetstiden från 11 à 12 timmars dag till 10 timmar; men så vitt jag kan bedöma, har icke denna reform på minsta sätt inverkat menligt, tvärtom vill det synas, som om industrien blivit mera konkurrenskraftig efter förkortningen av arbetsdagen, än den var förut. Min övertygelse är den, att den industri, som drives med vaket, intelligent och för arbetet intresserat

folk, har större möjlighet att bestå i konkurrensen än den som endast har slöa, okunniga och likgiltiga arbetare. Det bör således ligga i industriens eget intresse att underhålla och befordra spänstighet och arbetslusten hos arbetare. Ett av de verksammaste medlen härtill ligger just däri att låta arbetaren någon liten tid av året känna sig fullkomligt fri från det dagliga släpet. Jag är fullt övertygad därom, att arbetaren efter en tids ledighet, använd på sätt jag förut angivit, skall känna sig mera intresserad för sitt arbete och därigenom utföra mera och bättre arbete samt sålunda på ganska kort tid därmed återbörda den extra utgift ledigheten förorsakat.»

Dr E. B. Rinman anför bland annat följande:

»För att arbetarsemestern skall få en verklig social betydelse, fordras emellertid, att den blir något annat och mera än en sporadiskt förekommande välfärdsanordning. När man vill ta upp denna fråga, torde det till en början vara nödvändigt att begränsa den till industriarbetare och med dem socialt jämställde i allmän och enskild tjänst. I detta sammanhang borde nu frånskiljas icke blott säsongyrkena utan ock jordbruket, där problemet ställde sig väsentligen annorlunda, vilket dock icke betydde, att frågan där saknade betydelse.

Tre vägar eller stadier för frågans framförande finnas. Först och främst måste det ingå i det allmänna medvetandet, att stat och *kommun* böra anses skyldiga att bereda alla fast anställda arbetare — icke blott sådana med tjänstemannaställning — årlig semester. I detta avseende torde ännu mycket fattas.

Vad beträffar industrien blir frågan nog aldrig tillfredsställande löst på frivillighetens väg, förrän den upptages i kollektivavtalen och därigenom kommer inom sfären av ömsesidigt överenskomna rättigheter och skyldigheter. Att stödja arbetarna i deras strävan att på denna väg ernå semester är därför också ett medel, som bör tagas i akt.

Men slutligen måste övervägas, om icke arbetareskyddslagstiftningen också borde ta semesterfrågan om hand. Frågan är av allmänt intresse ur folkhälsans och rashygienens synpunkt. Exempel saknas icke i äldre svensk lagstiftning om bestämmelser av analog natur. Dessutom skulle invändningen om svårigheterna för industrien härmed i viss mån bemötas. En för alla likställda företag gällande lag skulle upphäva konkurrenssynpunkten, ingen bleve sämre ställd än sin konkurrent genom semester åt arbetarne, när alla stå lika inför lagen.»

I princip har också riksdagen redan accepterat arbetarsemestern, i det den 1914 beslutat att hos Kungl. Maj:t begära utredning angående beredande av viss tids tjänstledighet med bibehållna löneförmåner (semester) åt arbetare och med dem likställda, vilka ha stadigvarande sysselsättning vid stats-

förvaltningen. Vi hänvisa härvid dels till andra kammarens motion nr 69 vid 1914 års B-riksdag, dels till utskottsutlåtanden nr 1, 4:de avd., 13 saml., samt nr 9, 2 avd., 12 saml.

Emellertid synes det oss, att behovet av en dylik vederkvickelse är lika starkt för arbetare, som äro anställda i den enskilda industrien och inom kommunernas förvaltning, varför även denna fråga bör bli föremål för statsmakternas uppmärksamhet.

Utan att på något sätt vilja föregripa den av riksdagen beslutade, men, tyvärr, oss veterligt ännu ej igångsatta utredningen rörande semester för de inom statsförvaltningen anställda arbetarne, vilja vi framhålla vikten av att semesterfrågan även för övriga arbetare nu upptages till undersökning. Till förut angivna skäl härför må även anföras följande.

Allt efter som den industriella utvecklingen och jakten efter profit fortskrider, göras på alla arbetsområden ständiga försök att undan för undan öka arbetsintensiteten. Ackordsarbetet, särskilt under dyrtider, utökas och pressar i många fall ut sista musten hos arbetaren, som ökar och ökar arbetsenergien för att uppdriva sin lilla arbetsförtjänst.

Det nu pågående världskriget har icke blott i krigförande utan även i neutrala länder medfört för arbetarne en säkerligen högst väsentligt ökad arbetsbörda, vartill kommer att den genom dyrtiden sänkta reallönen samtidigt försämrat deras ekonomiska och sociala läge.

Att allt detta kan för folkhälsan och alldeles särskilt för industriarbetarnes och därmed jämställda arbetarkategoriernas hälsa medföra betydande vådor, torde icke kunna bestridas. Det torde då vara statsmakternas plikt att tillse, att allt göres för att motverka dessa vådor för folkhälsan. Det torde även vara ett dess intresse, efter som det allmänna genom sina utgifter för fattigvård, hälsovård, folkpensionering m. m. är även ekonomiskt intresserat av, att folkhälsan med all kraft vidmakthålles. Det skall icke kunna förnekas, att en genomförd, väl utnyttjad arbetarsemester, skall innebära ett verkligt årligt krafttillskott åt folkhälsan.

Utskottet har i föreskriven ordning anhållit, att socialstyrelsen måtte till utskottet inkomma med yttrande, huruvida den i förevarande motion begärda utredningen kan anses vara av rådande förhållanden påkallad, samt med de uttalanden i övrigt, vartill motionen kan giva anledning. Med anledning härav har utskottet fått till sig överlämnat det utförliga yttrande, vilket som bilaga åtföljer detta utskottsutlåtande.

Då de i frågan om semester för arbetare nu föreliggande uppgifterna om rådande förhållanden i Sverige såväl som i utlandet omnämnts både i motionen och i socialstyrelsens yttrande, kan utskottet med hänvisning

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 13 saml. 4 avd. 15 häft. (Nr 15.) 2

*Utskottets
yttrande.*

här till inskränka sig till att i korthet motivera sin anslutning till kravet på en allsidig utredning av den föreliggande frågan.

Utskottet kan därvid först instämma i de gjorda uttalandena om den nytta i såväl fysiskt som psykiskt avseende, det skulle medföra för kroppsarbetarna, om det kunde beredas dem en årlig fritid från det uppslitande arbetet. Likaledes vill utskottet understryka vikten av att det vid semesterfrågans ordnande blir tillsett, att ledigheten ändamålsenligt utnyttjas, och att ledighetsdagarna i regel uttagas i ett sammanhang.

Då nu socialstyrelsen förordat en allsidig utredning av den föreliggande frågan och ansett, att denna utredning bör verkställas i samband med de åt styrelsen uppdragna utredningarna beträffande söndagsvila och nattarbete, finner utskottet en sådan anordning både lämplig och ändamålsenlig, enär samtliga dessa frågor ju äro med varandra nära sammanhörande. De båda nämnda, åt socialstyrelsen uppdragna utredningarna hava emellertid för närvarande uppskjutits i avvaktan på inträdandet av mera normala förhållanden på arbetsmarknaden, än de nu rådande. Socialstyrelsen ifrågasätter också, att den nu föreslagna utredningen av samma skäl måtte få tills vidare anstå. Utskottet finner de sålunda förebragta skälen för ett uppskov avgörande, vilket emellertid icke synes böra hindra riksdagen från att redan i år hos Kungl. Maj:t göra hemställan om utredningens planerande, så att den kan igångsättas snarast möjligt, efter det normala förhållanden återinträtt på arbetsmarknaden.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet i anledning av herr Björlings m. fl. förevarande motion hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och på vad sätt en allmän arbetarsemester skall kunna genomföras i vårt land, samt att Kungl. Maj:t för riksdagen ville framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 24 april 1917.

På utskottets vägnar:

W. BÄCKSTRÖM.

I förevarande ärendes slutbehandling hava inom utskottet deltagit: herrar, *Bäckström*, *Leksell*¹⁾, *Lindmark*, *Johanson* i Huskvarna, *Lundgren* i Nora¹⁾, *Venneström*¹⁾, *Kajser*, *Flognfält*, *Rydén* i Klosterbergane och *Björling*¹⁾.

¹⁾ Icke närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 15 februari 1917 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen bland annat att inkomma med yttrande över en inom riksdagens första kammare väckt motion, nr 92, om ävägabringande av utredning, huru en allmän arbetarsemester må kunna genomföras i Sverige. Sedermera har styrelsen genom nådig remiss den 23 februari 1917 anbefallts bland annat att, i anledning av en inom riksdagens andra kammare i samma ämne väckt motion, nr 309, inkomma med yttrande, huruvida den i motionen begärda utredningen kan anses vara av rådande förhållanden påkallad, samt med de uttalanden i övrigt, vartill motionen kan giva anledning.

Till åtlydnad härav får socialstyrelsen anföra följande.

Det intensiva, ensidiga och stundom i viss mån hälsofarliga utnyttjandet av den mänskliga arbetskraften, som betingas av den moderna maskindriften och arbetsfördelningen, har framkallat krav på en reglering av arbetstiden, vilka krav ock i viss utsträckning blivit tillgodosedda i kollektiva överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetare, genom arbetarskyddslagstiftningen, genom arbetsgivarnas frivilliga tillmötesgående eller genom statliga och kommunala myndigheters beslut.

I ett avseende har emellertid ännu endast jämförelsevis litet blivit åtgjort, nämligen ifråga om beredande av årlig ledighet för arbetare med bibehållen lön, s. k. *semester*. Även denna fråga måste dock anses vara av stor betydelse. Läkare, som särskilt ägnat sig åt studiet av fabrikshygieniska förhållanden, hava sålunda gång efter annan framhållit såsom det bästa medlet att förebygga den förtidiga utslitning av nervsystemet och den deformerande inverkan på olika kroppsdelar, som medföljer vissa arbeten, att bereda arbetaren någon tids ombyte av arbete eller fullkomlig ledighet från arbetet. Det har även visat sig, enligt uttalanden av arbetsgivare och yrkesinspektörer i länder, där arbetarsemester förekommit i någon avsevärdare utsträckning, att ett sådant avbrott i arbetet har en välgörande inverkan jämväl i psykiskt avseende. Tydligtvis måste ock redan utsikten att varje år få tillbringa någon tid i annan omgivning än den vanliga och därunder ägna sig åt vila eller annan sysselsättning vara ägnad att i avsevärd mån hålla arbetarens själsspänstighet uppe även under det enformigaste arbete. Och att alla åtgärder, som kunna främja arbetslusten och därmed arbetsintensiteten, också äro av den största betydelse för produktionen ligger i öppen dag.

För att arbetarsemestern skall medföra de kropps- och själsstärkande verkningar, som här blivit antydda, är emellertid en oundgänglig förutsättning, att den användes på ett ändamålsenligt sätt. I syfte att bereda möjlighet härtill hava ock flerstädes i utlandet av arbetsgivare, arbetarorganisationer eller andra intresserade upprättats semesterhem, där arbetarna kunna erhålla billig inackordering. Vidare förekommer det, att arbetarorganisationerna anordna semesterresor för sina medlemmar samt bilda feriekassor m. m. Därjämte hava gjorts försök att bereda unga industriarbetare någon tids vistelse på landet med sysselsättning inom jordbruket, och synas dessa försök hava ur rekreationssynpunkt givit ett tillfredsställande resultat.

För semesters beviljande plägar uppställas som villkor, att vederbörande arbetare varit anställd en viss tid vid samma företag. Den större stabilitet inom arbetar-

stammen, som härigenom åsyftas, har ansetts innebära en fördel även i det avseendet, att därigenom främjas bofasthet och ett ordnat familjeliv.

Om än sålunda, såsom ovan utvecklats, arbetarsemestern otvivelaktigt måste anses av stor betydelse, kan det emellertid ej förnekas, att vissa invändningar kunna göras mot dess allmänna genomförande. Dessa äro främst av ekonomisk art. Från arbetsgivarhåll betonas sålunda, att Sveriges relativt unga industri icke kan, med hänsyn till utlandets konkurrens, belastas med en sådan utgift, som skulle följa av en allmän arbetarsemester, med mindre de stora konkurrerande industriländerna även bevilja sina arbetare samma förmån. Beträffande vissa fack är vidare semesterfrågan svår att lösa med hänsyn till det inom desamma förekommande hemarbetet. Inom andra näringsgrenar åter uppvisar arbetarstammen så stora växlingar, att det på grund härav erbjuder svårigheter att på ett enhetligt sätt reglera semesterfrågan. Hit höra säsongyrkena, för vilka för övrigt bekämpandet av den ofrivilliga arbetsledigheten är en angelägnare uppgift än vinnande av ökad ledighet. Slutligen möter det inom vissa industrier i tekniskt avseende hinder — med hänsyn till upprätthållandet av kontinuerlig drift — att undan för undan permittera en större del av arbetspersonalen. I sammanhang härmed må erinras, att en del av dessa industrier just under sommaren — den särskilt under våra klimatiska förhållanden lämpligaste semestertiden — utveckla sin livligaste verksamhet.

I avseende på semesterfrågans nuvarande läge i vårt land hänvisas till de uppgifter, som härom lämnats i en inom socialstyrelsen utarbetad P. M., vilken såsom bilaga är fogad till första kammarens andra tillfälliga utskotts vid 1914 års senare riksdag avgivna utlåtande nr 9. Därutöver må tilläggas, att, vad angår statsförvaltningen, principen om semester åt arbetare med mera stadigvarande anställning inom densamma numera måste, enligt vad riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 26 augusti 1914 anført, anses godtagen. Beträffande frågan i vad mån denna princip skall tillämpas har riksdagen uttalat sig för, att semesterförmån må beviljas under villkor, att vederbörande arbetare är fullt upptagen av arbetet i statens tjänst och har detta till sin uteslutande eller full arbetsdag krävande sysselsättning, att arbetaren haft oavbruten anställning i statens tjänst med full sysselsättning under minst fyra år, samt att tidpunkten, då arbetare må erhålla semester, i varje fall bestämmas av arbetsledningen, därvid hänsyn bör tagas till att ledigheterna förläggas till tid, då de vålla minst avbräck i arbetets gång, och att arbetet sålunda ordnas på det sätt, att semesterkostnaderna bliva för det allmänna minst betungande.

I vad mån semesterrätt för närvarande tillkommer inom statsförvaltningen anställda arbetare och med dem jämställda, vilka icke äro att hänföra till ordinarie befattningshavare, framgår av de i anledning av riksdagens ovanberörda skrivelse från vederbörande ämbetsverk infordrade utlåtanden.

Därav inhämtas bland annat, att, vad angår statens trafikerade järnvägar, extra ordinarie tjänstemän av lägre grad åtnjuta rätt till tjänstledighet med bibehållen avlöning de två första åren efter antagandet under 5 dagar, året därpå under 10 dagar och därefter under 15 dagar. Verkstads- och förrådsarbetare, som efter fyllda 21 år innehaft stadigvarande anställning i fulla tre år, äga rätt till semester under 5 dagar och efter ytterligare tre års anställning under 10 dagar. Arbetare i Kiruna eller å ort vid linjen Kiruna—Riksgränsen erhåller, då han fyller ovan angivna betingelser, avdragsfri tjänstledighet under 10, resp. 15 dagar för kalenderår. Dessa bestämmelser hava varit gällande från den 1 juli 1914. Även banarbetare äro numera från den 1 januari 1917 berättigade till semester, i det sådana arbetare, som innehaft anställning

vid statens järnvägar under 36 månader i följd, erhålla tjänstledighet med bibehållen avlöning under 4 dagar för varje kalenderår och efter ytterligare anställning under 36 månader i följd dylik tjänstledighet under 6 dagar. Den till tjänstemannagruppern hörande extra personalen vid statens järnvägsbyggnader åtnjuter semester efter enahanda grunder, som, enligt vad ovan sagts, äro fastställda för extra ordinarie personal vid statens trafikerade järnvägar.

Vad angår de under vattenfallsstyrelsen lydande verk och arbetsföretag, hava de å extra stat anställda montörerna, maskinisterna och vakterna vid kraftverken rätt till semester under högst 15 dagar. Extra månadsavlönade arbetare, som vid ovan nämnda verk och arbetsföretag äro anställda för drift och underhåll, äro till större delen berättigade att å tid, som vederbörande arbetsbefäl bestämmer, årligen åtnjuta 8 dagars semester.

De vid mynt- och justeringsverket anställda extra ordinarie tjänstemän ävensom verkmästare, arbetare och biträden äga rättighet att åtnjuta 14 dagars semester.

Vidare har lotsstyrelsen lämnat medgivande åt lotskapten att i vissa fall bevilja ledighet med bibehållen avlöning åt extra fyrbiträden å fyrskepp under tid, som motsvarar den för ordinarie fyrbiträde bestämda semester, d. v. s. 15 dagar å två och en halv månader.

Slutligen äro daglönare vid flottans varv enligt nådiga breven den 20 mars och 10 juli 1914 berättigade att erhålla 6 dagars semester efter 4 års anställning.

Vad angår de i kollektivavtalen förekommande bestämmelser om semester, har utvecklingen under det senaste decenniet gått i sådan riktning, att ifrågavarande förmån tillerkänts allt flera arbetare. Medan år 1908 avtalsmässigt reglerad semester tillkom 14,500 arbetare, beräknades detta antal år 1914 till ungefär 30,000, och det torde nu vara uppe vid cirka 38,000. Häri ingår de enskilda järnvägarnas personal med 20,000, varav den ordinarie linjepersonalen åtnjuter 15 dagars semester utan löneavdrag jämte rätt till ledighet ytterligare 15 dagar mot 50 procents avdrag, medan extra personal, som fyllt 21 år, har 6 å 14 dagars ledighet utan löneavdrag samt eventuellt rätt till ytterligare 6 dagars ledighet med 50 procents avdrag. Verkstads- och banarbetare åtnjuta efter tre, resp. sex års anställning, räknad från fyllda 21 år, 5 resp. 10 dagars semester. Vidare märkas 6,800 typografer, av vilka de, som fyllt 20 år, hava 2 veckors semester och de övriga en vecka. Därtill komma 1,800 bageriarbetare med i regel en veckas semester efter ett års anställning, 1,400 ångfartygsmaskinister med 14 dagars semester, 1,300 vid enskilda spårvägar anställda, vilka åtnjuta en veckas eller, efter längre tids anställning, 10 å 15 dagars semester, samt 700 barberare och 600 bryggeriarbetare med i regel en veckas semester. Slutligen hava 1,100 vid kommunala företag anställda arbetare sin semesterrätt garanterad i kollektivavtal.

Utan att någon sådan rätt blivit arbetarna genom avtal tillerkänd förekommer det dessutom i åtskilliga fall, att dels kommuner och dels enskilda arbetsgivare bevilja sina arbetare semester. Vidare må erinras, att de affärsanställda i stor utsträckning åtnjuta regelbunden sommarledighet.

Vad beträffar förhållandena i utlandet, synes semesterrörelsen hava slagit rot och vara stadd i utveckling i flera stater.

I *England* har sålunda semesterledighet inom ett flertal kategorier av arbetare och anställda förefunnits sedan lång tid tillbaka.

För ungefär tjugo år sedan började semester för arbetare och privatanställda även införas i *Tyskland*, varest denna anordning, enligt den av motionärerna åberopade utredningen, sedermera vunnit insteg inom näringslivets olika områden.

Av de i *Österrike* under åren 1907—1910 ingångna kollektivavtalen innehöll 155, eller 6.1 procent av samtliga under denna tid träffade sådana avtal, bestämmelser om semester, gällande för 22,556 arbetare. Enligt den österrikiska lagen om handelsbiträdens arbetsavtal skall årligen efter sex månaders oavbruten anställningstid beviljas en semester av minst 10 dagar, efter fem år av minst 2 veckor och efter femton år av minst 3 veckor utan förlust av lön.

En förhållandevis stor utbredning synes även semesterriden hava erhållit i *Schweiz*. Under år 1910 beviljade sålunda 949 industriföretag semester åt 26,156 arbetare, motsvarande resp. 12 procent av hela antalet företag och 8 procent av samtliga fabrik-arbetare. Omkring 97 procent av de semesterberättigade arbetarna behöll sin lön helt, 3 procent delvis. Ca 10 procent av desamma hade en semester av högst 3 dagar, 47 procent av 4--6 dagar och 9 procent över en vecka. Av de inom handel, samfärdsel och förvaltning anställda beräknades ungefär 123,000 personer vara i åtnjutande av semester, vartill komma 7,000 lärlingar inom olika arbetsområden.

Frågan om beredande av semester åt arbetare och andra anställda har slutligen varit föremål för behandling inom internationella föreningen för lagstadgat arbetarskydd. Vid sjätte delegerademötet i Lugano den 25—28 september 1910 beslöt föreningen utarbetande av en översikt av den i olika länder gällande lagstiftningen på området jämte statistik i ämnet. Då frågan vid delegerademötet i Zürich den 10—12 september 1912 återupptogs, beslöt föreningen att till sina olika sektioner rikta en hemställan att ingå till vederbörande regeringar med framställningar till komplettering av det vid mötet framlagda utredningsmaterialet.

Då enligt vad ovan anförts gagnet av semestervila synes obestriddigt men det med hänsyn till de svårigheter, som dess genomförande å vissa håll måste möta, och vikten av att för detta genomförande finna bästa möjliga former måste anses önskvärt att vinna en mer ingående kännedom om de erfarenheter och åsikter i ämnet, som förefinnas hos dem, saken närmast angår, vill socialstyrelsen förorda en allsidig utredning av förevarande spörsmål. Vid en sådan utredning borde givetvis medverkan sökas från såväl arbetsgivare och arbetare som andra å förevarande område sakkunniga.

I detta sammanhang vill emellertid styrelsen anmärka, att det i avseende på vissa undersökningar, vilkas utförande uppdragits åt socialstyrelsen och som i likhet med den nu förevarande falla inom området för arbetstidens reglering, nämligen beträffande söndagsvila och nattarbete, från såväl arbetsgivare- som arbetarehåll påyrkats, att för desammas verkställande måtte avvaktas inträdandet av mera normala förhållanden på arbetsmarknaden än de nu rådande.

Även med hänsyn till nu föreliggande fråga synes kunna ifrågasättas, om ej för att undersökningen skall kunna lämna resultat, som äga allmän giltighet och sålunda kunna läggas till grund för en fortsatt utveckling på förevarande område, utredningen borde uppskjutas, till dess någorlunda normala förhållanden återinträtt. Om denna utredning kunde verkställas i samband med de nyss berörda, skulle tydligtvis åtskilliga kostnader och arbeten i avseende å primäruppgifternas insamlande kunna besparas.

I detta ärendes slutliga behandling hava deltagit tjänsteförrättande generaldirektören Huss, byråchefen Bergsten, tjänsteförrättande byråcheferna Molin och Bjurstedt, aktuarien Arnoldsson samt socialfullmäktige von Sydow och Lindqvist.

Stockholm den 18 april 1917.

Underdånigst
Gunnar Huss.

Ivar Arnoldsson.